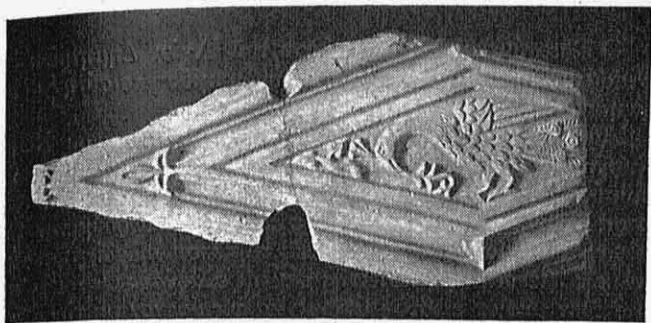

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

σοι ἐπισκέπτονται σήμερον τὸν ἡρειπωμένον ἕνεκα τῆς τελευταίας μεγάλης πυρκαϊᾶς τῆς Θεσσαλονίκης περίφημον Ναὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἐν μόνον μέρος εὐρίσκουν διασφζόμενον ἀκέραιον, τὸν φερόμενον ὡς τάφον τοῦ Ἀγίου, ὅπου εὐλαβῆς ἱερεὺς ὁδηγεῖ τοὺς πιστοὺς πρὸς προσκύνησιν τοῦ τόπου, ἔνθα λέγεται ὅτι ἐμαρτύρησε καὶ ἐτάφη ὁ μεγαλομάρτυς Δημήτριος ὁ Μυροβλήτης.

Ὅσῳ καὶ ἂν ἔχουν ἀτονίσει εἰς τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον τὰ αἰσθήματα ὑπερτάτου σεβασμοῦ καὶ θερμῆς λατρείας πρὸς τοὺς ἥρωας τῆς θρησκείας του, αἰσθήματα σύροντα ἄλλοτε τὰ πλήθη εἰς τοὺς τάφους τῶν Ἀγίων διὰ ν' ἀποθέσουν ἐκεῖ μαζὺ μὲ τ' ἀναθήματά των καὶ τὰς μυστικὰς των εὐχὰς πρὸς τοὺς μεσίτας τούτους μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Δημιουργοῦ, δὲν ἐξέλιπεν ὅμως οὔτε θὰ ἐκλίπη ποτὲ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην καρδίαν ἱερά τις συγκίνησις ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ τάφου ἢ τοῦ σκηνώματος ἁγίου, ἐκλεκτοῦ ἀντιπροσώπου ἐποχῆς, καθ' ἣν δὲν ἦτο σπανία καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ὑπερτάτη αὐτοθυσία ὑπὲρ ἑνὸς ὑψηλοῦ ἰδεώδους, προωρισμένου νὰ δημιουργήσῃ πνευματικωτέραν καὶ ἡθικῶς ἀνωτέραν ζωὴν.

Ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὸν τάφον τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ δοκιμάσῃ τοιαύτην σιγὴν κίνησιν.

Ἀριστερὰ τοῦ Νάρθηκος τοῦ νῦν ἡρειπωμένου Ναοῦ χαμηλὴ θύρα ὁδηγεῖ εἰς δύο συνεχομένας σκοτεινάς θολώτας αἰθούσας,¹ ἕξ ὧν ἡ ἐσωτερικὴ — ἀμυδρότατα διὰ στενοῦ παραθύρου φωτιζομένη — περικλείει τὸν θεωρούμενον ὡς τάφον τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Εἰς τὸ μέσον δηλαδὴ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς σκοτεινῆς ταύτης αἰθούσης διακρίνεται νεώτερον μικρὸν κτιστὸν ὕψωμα καλυπτόμενον μὲ τὴν ἀνάγλυφον μαρμαρίνην πλάκα τῆς εἰκόνος 1, τὴν προερχομένην πιθανώτατα ἐκ τοῦ Τέμπλου ἢ τοῦ Ἀμβωνος τοῦ Ναοῦ. Ἡ τέχνη καὶ τὸ εἶδος τοῦ διακόσμου τῆς πλακὸς αὐτῆς — τοῦ θωρακίου, ὅπως λέγομεν συνήθως τὰς πλάκας τοῦ εἵδους τοῦτου — πλέγματα δηλ. ρόδακες καὶ τρίφυλλα κοσμήματα, ἀνάγουν αὐτὴν εἰς τοὺς μετὰ τὸν Ζ' αἰῶνα χρόνους, ἐπομένως εἶνε τμῆμα τοῦ διακόσμου τοῦ δευτέρου Ναοῦ, ὅστις ἐκτίσθη μετὰ τὴν καταστροφὴν, ἔνεκα πυρκαϊᾶς, τοῦ πρώτου Ναοῦ, ὅπως θὰ εἰπώμεν.

Τὸ μέρος τοῦτο δεικνύεται ὡς ὁ τάφος τοῦ Ἁγίου Δημη-

¹ Ἐκ τῶν αἰθουσῶν τούτων ἡ πρώτη εἶνε κυκλοτερὴς — κατὰ τὸ ἥμισυ διασωθείσης τῆς θόλου της, ἐκτισμένης διὰ πλίνθων εἰς σχῆμα ἐπαλλήλων ριπιδίων καὶ γεωμετρικῶν σχημάτων —, ἦτο ἄλλοτε ἐπενδεδυμένη δι' ὀρθομαρμαρώσεως, διακρίνονται δὲ ἐνιαχοῦ καὶ μολυβδῖνοι σωλήνες. Ἡ δευτέρα αἰθουσα — ὅπου δεικνύεται ὁ τάφος τοῦ ἁγίου — εἶνε τετράγωνος, στεγάζεται διὰ καμάρας καὶ ἡ δυτικὴ τῆς πλευρᾶς ἔχει ἰσχυροποιηθῆ διὰ νεωτέρου τοίχου. Κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον καὶ καθέτως τῆς πρώτης αἰθούσης διακρίνεται καὶ τοῖτος θάλαμος μετὰ καμάρας, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας ἀνοίγεται τετράγωνος ὀπή, συνέχεται δὲ μετ' αὐτοῦ δεξαμενὴ. Τέλος ὁ δυτικὸς τοίχος τοῦ τρίτου θαλάμου στηρίζεται εἰς ὑπόλειμμα κτίσματος διὰ μεγάλων ὀρθογωνίων λίθων ἰσοδομικῶς ἰδρυμένου. Ἡ τοιχοδομία τῶν συνεχομένων τούτων θαλάμων, ἡ διάταξις αὐτῶν καὶ ἡ ὑπαρξίς μολυβδίνων σωλήνων, δεξαμενῆς κλπ. ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ τμήματος δημοσίου λουτροῦ ρωμαϊκῶν χρόνων, κατεδαφισθέντος κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ναοῦ, διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ὁποίου, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐχρησιμοποιήθησαν αἱ ἀνωτέρω αἰθουσαι.

τρίου ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1430) καὶ μάλιστα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ὁ Ναὸς εἶχε μεταβληθῇ εἰς Τζαμίον (1493), *Κασιμιέ*

Εἰκ. 1. — Πλάξ ἀνάγλυφος τοποθετημένη ἐπὶ τοῦ λεγομένου Τάφου τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

τζαμι ὀνομαζόμενος, καὶ ὁ Τοῦρκος Χότζας, εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὁποίου εἶχε περιέλθει ὥς δῶρον τοῦ Σουλτάνου τὸ Τζαμίον, ἐξεμεταλλεύετο τὸν τάφον τοῦ Ἁγίου, ἐπιτρέπων

Α. ΔΟΥΚΑ

ΚΕΦΑΛΗ ΝΕΑΝΙΔΟΣ

PARIS-BALON 1822

ἀντὶ ἀμοιβῆς τὴν προσκύνησιν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν.
 Εἰς τοὺς βυζαντινοὺς ὅμως χρόνους φαίνεται ὅτι ἄλλος
 ἦτο ὁ τόπος, ὅστις ἐπιστεύετο καὶ ἐτιμάτο ὥς τάφος τοῦ
 Ἁγίου Δημητρίου. Καὶ ἐπειδὴ αἱ μαρτυρίαι δὲν εἶνε τόσφ
 σαφεῖς, παραθέτομεν τὰς διασωθείσας περὶ τοῦ μαρτυρίου,
 τῆς ταφῆς τοῦ Ἁγίου καὶ τοῦ μεγαλοπρεποῦς Ναοῦ του
 παραδόσεις, τὰς ὁποίας, ὅπως θὰ ἴδωμεν, διευκρίνησαν αἱ
 ἀνασκαφαὶ αἱ ἐνεργηθεῖσαι μετὰ τὴν τελευταίαν πυρκαϊὰν
 τοῦ ἔτους 1917.

*
* *

Κατὰ τὰς παραδοθείσας ἀρχαίας διηγήσεις περὶ τοῦ βίου
 καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τῷ 306 μ. Χ. ὁ
 ρωμαῖος Αὐτοκράτωρ Μαξιμιανὸς διαμένων ἐν Θεσσαλονίκῃ,
 ἦν εἶχεν ἀναδείξῃ κέντρον τῶν πολεμικῶν του ἐπιχειρήσεων
 κατὰ τῶν Γότθων (292 - 311 μ. Χ.), συνέλαβεν ὥς χριστιανὸν
 ἐπίσημον «τὸν ἀνθύπατον τῆς Ἑλλάδος Δημήτριον» καὶ
 διέταξε «φρουρεῖσθαι τὸν μάρτυρα ἐν ταῖς τῶν καμίνων
 καμάραις δημοσίου βαλανείου» παρὰ τὸ Στάδιον τῆς πόλεως
 εὐρισκομένου. Ὁ Δημήτριος συνελήφθη, καθ' ἣν ἐποχὴν
 ἐτελοῦντο ἀγῶνες ἐν τῷ Σταδίῳ, γιγαντόσωμος δὲ βανδῆλος
 παλαιστής, Λυαῖος καλούμενος, προσεκάλει τοὺς πάντας νὰ
 συναγωνισθῶσι μαζύ του. Νεανίας τις γνώριμος καὶ μαθητὴς
 τοῦ Δημητρίου, ὀνομαζόμενος Νέστωρ, προσέρχεται εἰς τὸν
 φυλακισθέντα ἀνθύπατον καὶ παρακαλεῖ τοῦτον νὰ τὸν εὐλο-
 γήσῃ ἵνα δυνηθῇ νὰ καταβάλῃ ἐν τῷ Σταδίῳ τὸν Λυαῖον·
 ὁ Δημήτριος εὐλογεῖ τὸν Νέστορα καὶ οὗτος, ἐλθὼν εἰς τὸ
 Στάδιον, συμπλέκεται καὶ φρονεῦει τὸν Λυαῖον. Ὁ Αὐτοκρά-
 τωρ ὠργίσθη διὰ τὸν θάνατον τοῦ γίγαντος, τὸν ὁποῖον ἐθαύ-
 μαζε καὶ ἠγάπα, ὅτε δὲ ἔμαθεν ὅτι εἰς τὸν φόνον του συνέ-
 βαλεν ὁ Δημήτριος διέταξε «λόγχαις ἀναιρεθῆναι τὸν μάρτυρα
 ἐν αὐταῖς, αἷς ἐφρουρεῖτο καμίνοις». Μετὰ τὸ μαρτύριον
 «τῶν φιλοχρίστων τινὲς νυκτὸς προσελθόντες καὶ τὸ ἀτίμως
 κείμενον τίμιον (λείψανον) ἀνελόμενοι εὐλαβῶς περιστέλλου-
 σιν· εἶτα καὶ κόνιν ἐπιβαλόντες ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ἔνθα δὴ
 καὶ τετελείωτο θεοφιλῶς θάπτουσιν· οὐδενὶ δὲ μετὰ ταῦτα—

προσθέτουν—φροντὶς ἐγένετο μετενεγκεῖν τὸ σῶμα τοῦ ἁγίου, ἀλλ' ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ χώματος σημείων τε πολλῶν καὶ ἰάσεων γενομένων ἐν τῷ τόπῳ». Ὁ δοῦλος τοῦ Δημητρίου Λοῦπος διὰ τοῦ ἐμβαπτισθέντος εἰς τὸ χυθὲν ἐκ τῶν πληγῶν τοῦ μάρτυρος αἷμα ὁραρίου τοῦ ἁγίου—εἶδος μανδηλίου προφυλάσσοντος τὸν λαιμὸν καὶ τοὺς ὥμους—ἐτέλει θαύματα, ἐτιμᾶτο δὲ μεγάλως ὥς τὸ λείψανον τοῦ μάρτυρος καὶ τὸ αἷμα τοῦτο, ὅπερ διέσωσεν ὁ πιστὸς δοῦλος τοῦ Δημητρίου, ὅστις μετὰ ταῦτα ὑπέστη καὶ αὐτὸς μαρτυρικὸν θάνατον.

Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου ἐπὶ τοῦ τόπου τῆς φυλακίσεως καὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἰδρύθη «μικρὸς οἰκίσκος, ὃς εἶχεν ὑπὸ γῆν κείμενον τοῦ ἁγίου τὸ λείψανον, βραχὺς καὶ στενὸς κατὰ τὸ σχῆμα, τοῖς περιβάλοις τε τοῦ λουτροῦ καὶ τῷ Σταδίῳ ἀπειλημμένος (ἐκτισμένος δηλ. μετὰ τοῦ δημοσίου βαλανείου καὶ τοῦ Σταδίου τῆς πόλεως)».

Κατὰ τὰ ἔτη 412-413 «Λεόντιος τις ἀνὴρ τοὺς ἐπαρχιακοὺς τῶν Ἰλλυριῶν κατακοσμῶν θρόνους (διοικητῆς δηλ. τοῦ θέματος τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν) νόσῳ ἀνιάτῳ ληφθεὶς.. ἰάθη προσπεσὼν καὶ προσκυνήσας τὸν ἐν τῷ σεβασμῷ σηκῷ τάφον τοῦ μάρτυρος». ἅμα τῇ ἰάσει του ὁ Λεόντιος ἀπεφάσισε νὰ ἰδρύσῃ μέγαν Ναόν διὸ «καταστρέψας τοὺς περιβόλους τοῦ λουτροῦ, ἅμα καὶ τοῦ τῶν θερμῶν ὑδάτων οἴκου (τοῦ ὑποκαύστου) μετὰ καὶ τῶν ἐκεῖσε ὄντων δημοσίων ἐμβόλων καὶ προπινῶν (τῶν στοῶν δηλ. καὶ τῶν ἐν αὐταῖς καπηλείων).. ἀνήγειρε πάνσεπτον οἶκον τῷ μάρτυρι μέσον τοῦ δημοσίου λουτροῦ καὶ τοῦ Σταδίου». Ὁ διασώσας εἰς ἡμᾶς τὰς ἀνωτέρω παραδόσεις περὶ τοῦ ἁγίου καὶ τοῦ Ναοῦ τοῦ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Ἰωάννης (610- 649) προσθέτει: «ὃς (Ναὸς) καὶ νῦν ὁρᾶται μέσος τοῦ δημοσίου λουτροῦ καὶ τοῦ Σταδίου κάλλιστα διηρμένος, οὐδενὸς τῶν ἄλλων ὅσοι πρὸς θαῦμα καὶ ἡδονὴν ὀφθαλμοὺς κινουῦσι κάλους ἢ μεγέθους ἀπολειπόμενος».

Εἰς ποῖον μέρος τοῦ μεγαλοπρεποῦς τούτου Ναοῦ εὐρίσκετο ὁ τάφος τοῦ ἁγίου δὲν ἀναγράφεται εἰς τὰς ἀνωτέρω πηγὰς ἐκ τινος μάλιστα διηγήσεως, καθ' ἣν οἱ αὐτοκράτορες

Ἰουστινιανὸς (+565) καὶ Μαυρίκιος (+602) ἐξήτησαν μέρος τῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Δημητρίου διὰ νὰ κοσμήσουν δι' αὐτῶν Ναοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πληροφορούμεθα ὅτι οἱ Θεσσαλονικεῖς «τὴν βασιλικὴν βουλευθέντες ἀποθεραπεῦσαι ἱκετηρίαν ἐν τινι τοῦ πανσέπτου Ναοῦ διορύξαντες τόπῳ, ἐν ᾧ καὶ τὸ πανάγιον εὗρίσκειν ὄντο λείψανον ὕμνοις χρώμενοι καὶ λαμπάσι καὶ θυμιάμασι κατήεσαν....» ἦτοι μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ζ'. αἰ. δὲν ἐγνώριζον τι περὶ λειψάνου τοῦ ἁγίου· ἀορίστως μόνον παραδίδονται διηγήσεις περὶ Κιβωρίου τινὸς (κουβουκλίου δηλ.) προσκυνουμένου ὡς τάφου καὶ εὗρισκομένου εἰς ὑπόγειον μέρος (ὕμνοις χρώμενοι... κατήεσαν).

Ὁ Ναὸς ὅμως οὗτος (τοῦ Ε'. αἰῶνος) ἐγένετο, ὡς διηγείται ὁ βιογράφος, «περίκαυστος ἐξ ἀοράτου τρόπου» κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ'. αἰῶνος. Οἱ Θεσσαλονικεῖς ἀμέσως μετὰ τὴν πυρκαϊὰν ἐπεμελήθησαν τῆς καθάρσεως τοῦ Ναοῦ, ἀνιδρύθη δὲ οὗτος «διὰ τῆς τοῦ ἀθλοφόρου σπουδῆς τε καὶ συνάσεως περικαλλῆς καὶ ἱαματοφόρος, ξένων καὶ πολιτῶν σωτήριος καὶ τῆς προτέρας ἡξιωμένος τιμῆς». Ὁ νέος οὗτος Ναὸς τοῦ ἁγίου Δημητρίου εἰς πεντάκλιτον Βασιλικὴν ἀνοικοδομηθεὶς (ὁ πρῶτος Ναὸς εἶχε τρεῖς στοὰς ἢ κλίτη), διεκοσμήθη βαθμηδὸν τελείως διὰ τῆς χορηγίας δωρητῶν εἰς ἀνάμνησιν θαυματουργῶν ἰάσεων μετὰ τὰς εἰκονομαχικὰς ἐριδας κατὰ τὰ τέλη Ἰσως τοῦ Θ'. αἰῶνος ἐπὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὡς συνάγομεν ἐκ τῆς περιφήμου ψηφιδωτῆς ἐπιγραφῆς, ἣτις εἰς τὸν θεατὴν ἀποτεينوμένη ἀναγράφει:

*Ἐπὶ χρόνων Λέοντος ἡδῶντα βλέπει
καυθέντα τὸ πρὶν τὸν Ναὸν Δημητρίου.*

Εἰς τὰς διηγήσεις περὶ τοῦ νέου Ναοῦ προστίθενται καὶ πληροφορίες περὶ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου Δημητρίου· ὡς τοιοῦτος ὅμως ἐκλαμβάνεται ἡδὴ πολὺτιμον **Κιβώριον** «κατὰ μέσον τοῦ Ναοῦ πρὸς τοῖς λαιοῖς πλευροῖς ἐφιδρυμένον ἐξαγώνῳ σχήματι, κίοσιν ἔξ καὶ τοίχοις ἰσαριθμοῖς ἔξ ἀργύρου δοκίμου καὶ διαγεγλυμένου μεμορφωμένον καὶ τὴν κορυφὴν ὡσαύτως ἀπὸ τῶν ἐξαγώνων πλευρῶν κυκλοφορι-

κῶς ἀνίσχουσιν καὶ εἰς μίαν στρογγύλην ὥς ἐκ ποδὸς ἀπολήγουσαν σύνδεσιν, σφαιρῶν τε ἀργυρέαν μεγέθους οὐ μικροῦ φέρουσιν ἀνωθεν, ὑφ' ἣν ὥς κρήνου βλαστοὶ θαυμαστοὶ περιέχονται καὶ ἐπάνω πάντων ὁ τίμιος σταυρός».

Πράγματι τὴν ἐξαγωνικὴν μαρμαρινὴν βάσιν τοῦ οὕτω περιγραφομένου Κιβωρίου ἀνεύρομεν κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἀριστερὰ τοῦ μέσου κλίτους τοῦ Ναοῦ καὶ ὑπὸ τὸ τουρκικὸν δάπεδον, ὡς παρουσιάζει αὐτὴν ἐνταῦθα ἡ εἰκὼν 2. Ἐννοεῖται, ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀνευρεθῇ οὔτε ἕχρος ἐκ τοῦ

Εἰκ. 2.—Ἡ ἀνευρεθεῖσα μαρμαρινὴ βάσις τοῦ «πρὸς τοῖς λαοῖς πλευροῖς τοῦ Ναοῦ» ἐξαγωνικοῦ Κιβωρίου τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

πολυτίμου ὕλικου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐχοσμεῖτο τὸ Κιβώριον τοῦ ἁγίου, ὡς δεικνύει ἡ ἀνωτέρω περιγραφή.

Μετὰ τοῦ Κιβωρίου τούτου συνδέονται πλῆθος παραδόσεων, θαυμάτων, ὀπτασιῶν, ζωηρότατα περιγραφομένων εἰς τὰ βιβλία τῶν θαυμάτων τοῦ ἁγίου Δημητρίου, γενομένων δὲ ἀπὸ τοῦ Ζ' μέχρι τοῦ Ι' αἰῶνος.

Εἰς τὰς παραδόσεις ὅμως ταύτας οὐδαμοῦ γίνεται λόγος περὶ **μύρου**. Τὸ ὄνομα **Μυροβλήτης** ἀποδίδεται εἰς τὸν πολιοῦχον τῆς Θεσσαλονίκης μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ

Ι' αἰῶνος καὶ ὁ πρῶτος ἀναγράφων αὐτὸ εἶνε ὁ ἱστορικὸς Ἰω. Καμενιάτης, ὁ περιγράφας τὴν φοβερὰν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν κατοίκων τῆς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν τῷ 904 μ. Χ. Οἱ Θεσσαλονικεῖς ἐπανελθόντες ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τιμῶσιν ἤδη ὡς μυροβλήτην τὸν ἅγιον Δημήτριον, τὸ ἐπίθεται τοῦτο ἀποβαίνει συνώνυμον τοῦ ἁγίου, πανηγυρικοὶ λόγοι πλέκουν ἐγκώμια εἰς τὴν «πηγὴν τῶν ἰάσεων» καὶ πιστεύεται ὅτι τὸ μύρον ἐκπηγάξει ἐκ τῶν πληγῶν τοῦ ἱεροῦ λειψάνου, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης πιστεύεται ὡς ὑπάρχον ἐν τῷ νομιζομένῳ τάφῳ τοῦ μάρτυρος, οὗτινος ὅμως τὴν θέσιν καὶ πάλιν οὐδεὶς μᾶς παραδίδει. Μόλις τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἀναγινώσκωμεν εἰς ὁμίλιαν τοῦ χαρτοφύλακος Ἰω. Σταυρακίου τὴν φράσιν: «τίς οὐκ οἶδε τὴν ἐκ τοῦ πανεντίμου Δημητριακοῦ σώματος ἀναβλύζουσαν τῶν μύρων πηγὴν, ὅση τῷ πληθυσμῷ, ὡς ὑπερεκχεῖσθαι καὶ τῶν κύκλῳ τῆς θείας αὐτοῦ σωροῦ μυροδόχων δεξαμενῶν;» Τὸν ΙΕ' πάλιν αἰῶνα ὁ Δημ. Χρυσολωρᾶς (+1425) ἐν πανηγυρικῷ λόγῳ προσθέτει: «μετὰ δὲ χρόνον (ἀπὸ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου) ὑπὲρ τὸ σῶμα πηγὴ τις νέα γεννᾶται, μύρον, ὃ τοῦ θαύματος, ἀνθ' ὕδατος ρέουσα, ἐξ ἧς ποταμὸς φέρων εὐωδίας τὰ ρεύματα . . . καὶ τὸ μύρον ἐξιόν, λέγει, εἰς ἀρχὰς ἀφορίζεται δύο, αἷς διαδέχονται καὶ σωλῆνες καὶ γινόμενον ἤδη μετέωρον εἰς ὕψος ἐξαίρουναι, ὥσπερ τινὸς κάτωθεν ὠθισύντος αὐτό . . .». Αἱ περὶ μύρου παραδόσεις πολλαπλασιάζονται καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅτε πλέον ὁ Ναὸς τοῦ ἁγίου Δημητρίου εἴχε μεταβληθῇ εἰς τουρκικὸν τζαμίον.

Ἡ δὲ ἑλληνικὸς λαὸς τῆς Θεσσαλονίκης τὴν εἰς τουρκικὸν τέμενος μετατραπεῖσαν μεγάλην τοῦ ἐκκλησιαίου περιβάλλει μὲ πληθὺς παραδόσεων, τὴν σπουδαιότεραν τῶν ὁποίων ὡς ἀναφερομένην εἰς τὴν λαμπρότητα τοῦ Ναοῦ καὶ δυναμένην νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μαρτυρία τῆς ὑπάρξεως ὑπογείου Ἐκκλησίας, τῆς ἀνευρεθείσης δηλ. κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς Κρύπτης, παραθέτομεν ὡς ἀθησαύριστον εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῶν πηγῶν, ὅπως ἠκούσαμεν αὐτὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ: «Μία φορὰ —λέγει ἡ λαϊκὴ παράδοσις— ἕνας Βασιλιᾶς ἔδωξε ἀπὸ τὸ

ΕΙΣ. 3.—Εἰς τῶν ὑπογείων διαδρόμων τῆς ἀνευρεθείσης Κρύπτης τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (εἰς τὸ βάθος τοιχογραφία Ἱεράρχου).

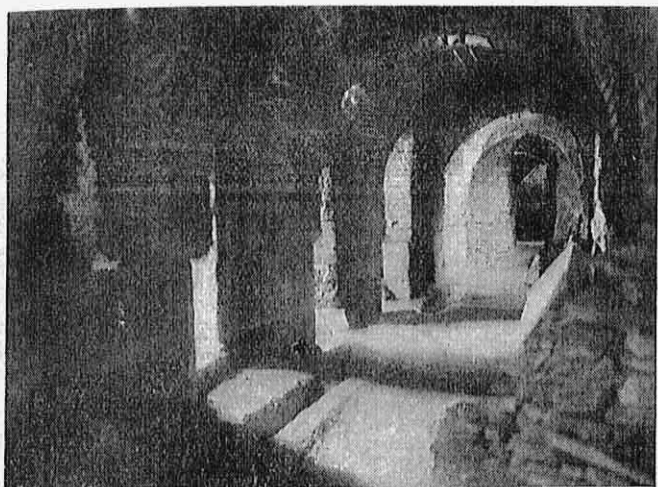
Παλάτι τὴν κόρη του, γιατί ἔπαθε ἀπὸ λέπρα. Ἡ βασιλοπούλα γυρίζοντας ἡμέρα νύχτα ἐδῶ κι' ἐκεῖ ἔφτασε στὸν Τάφο τοῦ Ἀη-Δημητρη ὅπου κάθησε. Κάθε ἡμέρα ἔπερνε ἁγίασμα καὶ λουζόταν μ' αὐτὸ κι' ἔτσι μὲ τὴ χάρι τοῦ Ἀγίου γιατρεύθηκε κι' ἔγινε ποιὸ ὥμορφη ἀπὸ πρῶτα. Ὁ βασιληᾶς μετάνιωσε πὺν ἔδωξε τὴν κόρη του κι' ἔστειλε ἀνθρώπους νὰ τὴν γυρέψουν καὶ νὰ τὴν φέρουν πίσω στὸ Παλάτι. Ἡ βασιλοπούλα ὁμως δὲν θέλησε. Ὅταν ὁ Βασιληᾶς ἄκουσε πὺς ἡ κόρη του γιατρεύτηκε καὶ δὲν θέλει νάρθῃ στὸ Παλάτι, ἔτρεξε ὁ ἴδιος στὸν Τάφο, κι' ὅταν εἶδε μὲ τὰ μάτια του τὸ θαῦμα πῆρε πίσω τὴν Κόρη καὶ πρόσταξε νὰ κτισθῇ ἀμέσως μεγάλη Ἐκκλησία πὺν ὁμοία τῆς νὰ μὴν ὑπάρχῃ *ἀπάνω στῇ γῇ*. Ὅταν χτίστηκε ἡ Ἐκκλησία προσκάλεσαν τὸν βασιληᾶ νὰ κάνῃ τὰ ἐγκαίνια. Ἐπῆγε ὁ βασιληᾶς καὶ εἶδε πὺς εἶχαν παρανοήσῃ τὴ διαταγὴ του κι' εἶχαν κτίσει ὑπόγεια Ἐκκλησία· πρόσταξε τότε νὰ κτίσουν δεύτερη ἀπὸ πάνω ἀπαράλλαχτη μὲ τὴν κάτω. Κι' ἔτσι ἐκτίσθηκε ἡ πανέμορφη τῆς Σαλονίκης Ἐκκλησία τοῦ Ἀϊ-Δημητρη»¹.

Τὰς ἀληθῶς συγκεχυμένας πληροφορίας ταύτας περὶ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐγνωρίζομεν ἐκ τῶν διασωθεισῶν παραδόσεων μέχρι τῆς τελευταίας πυρκαϊᾶς τοῦ ἔτους 1917.

Ὅσοι ἐπραγματεύθησαν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου δέχονται ὡς τάφον τοῦ ἁγίου ἢ τὸν μέχρι σήμερον δεικνύομενον τάφον, καθόσον δύναται πράγματι ὡς «καμίνων καμάραι» νὰ χαρακτηρισθῶσιν αἱ ἐν ἀρχῇ περιγραφεῖσαι σκοτεινὰ αἰθουσαι—ἢ τὸ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Ναοῦ καὶ «πρὸς

¹ Εἰς τὰς βυζαντινὰς παραδόσεις καὶ μάλιστα πανηγυρικοὺς τινας λόγους (Γρ. Παλαμᾶ, Ἀρμενοπούλου κ. ἄ.) μνημονεύεται ὑπόγειός τις Στοά, *Καταφυγὴ* καλουμένη, καθὼς καὶ εἰς πολὺ μεταγενεστέρους περιηγητὰς (Barsky καὶ Paul Lukas) διεσώθησαν πληροφορίες, ἐν εἵδει παραδόσεων ἀναγραφόμεναι, περὶ ὑπάρξεως δύο ἐκκλησιῶν Ναῶν, βασταζομένων ὑπὸ χιλιῶν κιόνων κλπ. εἶνε ὁμως αὗται τόσῳ ἀσαφεῖς ὥστε οὐδεμία προσοχὴ εἶχε δοθῇ εἰς αὐτάς ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν μέχρι τῆς τελευταίας πυρκαϊᾶς.

τοῖς λαοῖς πλευροῖς» πολύτιμον Κιβώριον, τὸ ζωηρότατα περιγραφόμενον εἰς τὰ βιβλία τῶν θαυμάτων, μετὰ τοῦ ὁποίου μάλιστα συνδέονται καὶ πλείσται παραδόσεις. Ὅπωςδὴποτε ὑπελείπετο νὰ ἐξετασθῇ διὰ σκαφικῆς ἐρεύνης ποῖον τῶν δύο μερῶν τοῦ Ναοῦ εἶχε τὴν μαρτυρομένην διαδοχὴν τῶν σωλῆνων καὶ τὰς μυροδόχους δεξαμενάς.

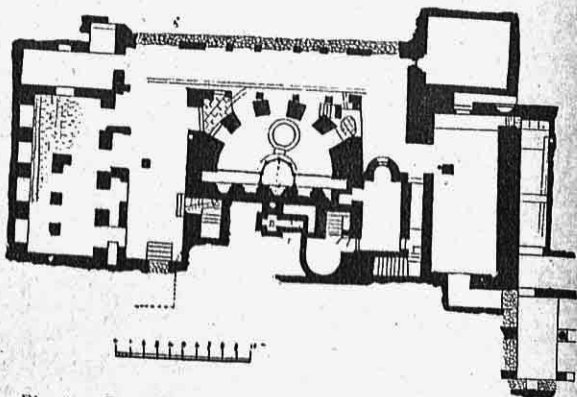
Εἰκ. 4.—Μία ἐκ τῶν ὑπογείων Στοῶν τῆς Κρύπτης τοῦ Ναοῦ Ἁγ. Δημητρίου (ἡ πρὸς ἀνατολὰς ἐκτεινομένη Στοά· πρὸβλ. κάτωθιν ἐν εἰκ. 5).

Τὴν εὐκαιρίαν πρὸς τοῦτο παρέσχεν ἡ τελευταία πυρκαϊά, ἥτις, μεθ' ὅλην τὴν ἀνεπανόρθωτον δυστυχῶς καταστροφὴν, ἦν ἐπροξένησεν εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ Βασιλικὴν τῆς Θεσσαλονίκης, ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ὡς ἐλάχιστον ἀντίτροπον τὴν ἐξήγησιν τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

*
* *

Ἐν μέσῳ καπνιζόντων ἔτι ῥερίων κατεβάλλετο προσ-

πάθεια πρὸς διάσωσιν τῶν ἐναπολειφθέντων μερῶν τοῦ Ναοῦ· ἦτο δὲ ἐπόμενον ἢ προσπάθεια αὕτη νὰ συμβαδίσῃ καὶ μετὰ τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐρεῦνης, προκειμένου περὶ ἐνὸς τῶν ἱστορικωτέρων μνημείων τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸς ἐρευναν τοιαύτην ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ ὑποχώρησις τοῦ δαπέδου κατὰ τὸ δεξιὸν ἄκρον τοῦ Ναοῦ καὶ ἡ ἐμφάνισις ὑπογείου Στοᾶς πλήρους τουρκικῶν ἐπιχωματώσεων. Ἡ ἐνεργηθεῖσα βαθμιαία ἐκκαθάρισις τῆς οὕτως ἀνευρεθείσης Κρύπτης ἔφερεν εἰς φῶς ὁλόκληρον ὑπόγειον κτίσμα, τὸ

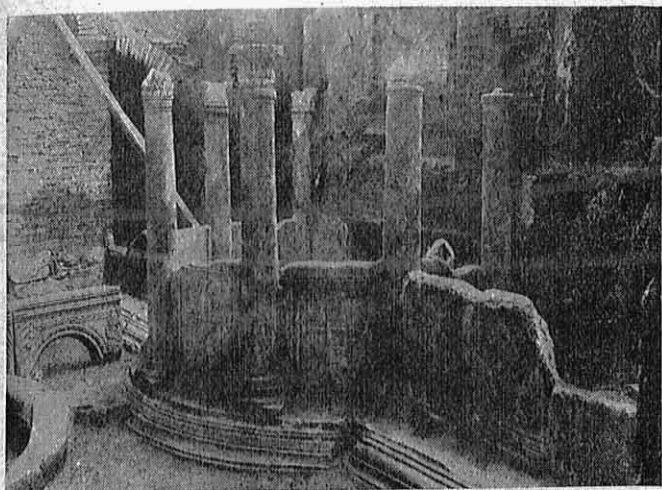

Εἰκ. 5. — Γενικὴ κάτοψις τῆς ἀνευρεθείσης Κρύπτης τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ.

ἔδαφος τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται πέντε περίπου μέτρα ὑπὸ τὸ δάπεδον ὁλοκλήρου τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους τοῦ Ναοῦ, μὲ συμπλέγματα τοιχογραφημένων ἐνίοτε Στοῶν, παρεκκλησίου, νεκρικῶν αἰθουσῶν, διαδρόμων κ. ἄ. ὡς παρουσιάζουν μέρη τούτων αἱ εἰκόνες 3 καὶ 4 καὶ ἡ ἐν εἰκ. 5 παρατιθεμένη ἐνταῦθα γενικὴ κάτοψις.

Ὅλα τὰ διαμερίσματα τῆς Κρύπτης ταύτης φαίνονται προωρισμένα νὰ ἐξηγηρηθῶσιν τὸ κάτωθεν τῆς Ἀψίδος καὶ ὑπὸ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν εὐρισκόμενον διαμέρισμα, τὸ

πολυτελέστερον σημεῖον τῆς Κρύπτης, ὅπερ ἔχει τὴν ἐξῆς διάταξιν: Τὰ ἄκρα τοῦ ἡμικυκλίου τῆς Ἀψίδος τοῦ Ναοῦ συνδέει τοῖχος, ἐφ' οὗ ἀνοίγονται τέσσαρες κόγχαι· κατὰ τὸ μέσον τοῦ τοίχου τούτου ἀνευρέθη μαρμάρινον ἐξαγωνικὸν Κιβώριον, ἥτοι βῆμα ἔχον τὸ σχῆμα ἀρχαίας Ἐξέδρας σχηματιζομένης δι' ἑπτὰ κυλινδρικῶν κιόνων ἐχόντων κατὰ τὰς

Εἰκ. 16. — Τὸ Κιβώριον τῆς Κρύπτης, ὡς ἀνευρέθη κατὰ τὰς ἀνασκαφάς.

βάσεις ἐξ θωράκια μετ' ἀναγλύφων σταυρῶν ἢ εἰκῶν 6 παρουσιάζει τὸ ἀνευρεθὲν τοῦτο ὑπὸ τὰς τουρκικὰς ἐπιχωματώσεις Κιβώριον. Ἐπὶ τῶν κορινθιαζόντων θεοδοσιανοῦ τύπου κιονοκράνων τοῦ Κιβωρίου τῆς Κρύπτης βαίνει ἡ συγκολληθεῖσα ἤδη ἀνάγλυφος μαρμαρίνη στεφάνη, ὡς παριστᾷ ταύτην ἡ εἰκὼν 7. Ἐκατέρωθεν τοῦ Κιβωρίου ἐκτείνονται μαρμαρίνοι λαρνακες ἀπολήγουσαι εἰς κοιλότητας ἐν εἶδει δεξαμενῶν καὶ ὁλόκληρον τὸ Κιβώριον μετὰ τῶν λαρνάκων ἔχει μαρμάρινον ἀνάγλυφον βᾶθρον.

Πρὸ τοῦ Κιβωρίου ἀνεφάνη ἡ βάσις μεγάλης στρογγύλης μαρμαρίνης λεκάνης (εἰκὼν 8) εἰς ἣν ἐχύνετο ὕγρον ἐκ μολυβδίνου σωλήνος, ἔχοντος τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ φρέατος τοῦ κειμένου πρὸ τοῦ ἀριστεροῦ παραστάτου τοῦ Τέμπλου τοῦ Ναοῦ. Ὁ σωλὴν οὗτος προχωρεῖ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ ἀριστεροῦ μέρους τοῦ ἱεροῦ Βήματος, ἀναφαίνε-

Εἰκ. 7. — Ἡ συγκολληθεῖσα ἀνάγλυφος μαρμαρίνη στεφάνη τοῦ Κιβωρίου τῆς Κρύπτης.

ται εἰς τὸ μέσον τῆς ἄνωθεν τοῦ Κιβωρίου κεντρικῆς κόγχης, διχάζεται εἰς τὰς ἐκατέρωθεν τοῦ Κιβωρίου λεκάνας καὶ τέλος διέρχεται ὑπὸ τὸ δάπεδον αὐτοῦ. Ἐναντι τοῦ Κιβωρίου τέσσαρες τετράγωνοι κολοσσιαῖοι πεσσοὶ ἕξ ἀρχαίων ὀρθογωνίων λίθων κατεσκευασμένοι καὶ δύο πλινθοκτιστοὶ τοῖχοι, συνδεόμενοι δι' ἐπαλλήλων τόξων μὲ μαρμάρινα ἀνάγλυφα ἐπικράνα (εἰκὼν 8), συγκρατοῦσι τὴν ἡμικυκλικὴν Ἀψίδα τοῦ ἱεροῦ Βήματος τοῦ ἐπάνω Ναοῦ καὶ σχηματί-

ζουν υπόγειον ἡμικυκλικὸν διαμέρισμα, τὸ ἄδυτον καὶ τὸ μυστηριῶδες ἱερὸν τοῦ Ναοῦ τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

Ἔχομεν ἤδη πρὸ ἡμῶν τὸν πιστευόμενον ὡς Τάφον τοῦ ἁγίου Δημητρίου μὲ ὅλα τὰ παραδιδόμενα γνωρίσματα: τὰς μυροδόχους δεξαμενάς, τοὺς σωλῆνας, καὶ ἄλλα, ἅτινα μάτην ἀνεζητήθησαν καὶ ἐν τῷ σήμερον νομιζομένῳ τάφῳ καὶ

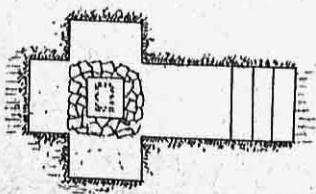
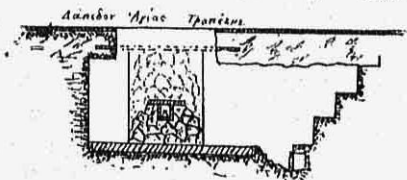
Εἰκ. 8.—Οἱ ἐναντι τοῦ Κιβωρίου τῆς Κρύπτης ὑποβαστάζοντες τὴν Ἀψίδα τοῦ Ναοῦ μεγάλοι πεσσοὶ καὶ ἡ μαρμαρινὴ βάσις τῆς πρὸ τοῦ Κιβωρίου λεκάνης.

περὶ τὴν ἀνευρεθεῖσαν μαρμαρινὴν βάσιν τοῦ « πρὸς τοῖς λαιοῖς πλευροῖς » Κιβωρίου τοῦ ἐπάνω Ναοῦ.

Πῶς ἐπιστεύετο ὅμως τὸ υπόγειον τοῦτο Κιβώριον ὡς ὁ τάφος τοῦ ἁγίου; οὐδεμίαν καὶ πάλιν πληροφορίαν δίδουν εἰς ἡμᾶς τὰ βιβλία τῶν θαυμάτων· ἀλλὰ καὶ τὸ πρόβλημα τοῦτο ἔλυσεν ἡ ἔρευνα τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς τοῦ Ναοῦ. Ὑπὸ τὸ κεντρικὸν δάπεδον τῆς ἁγίας Τραπεζῆς ἀνευρέθη τὸ μετὰ

βαθμίδων πλινθόκτιστον σταυροειδές κτίσμα (οὗτινος τὴν κάτωσιν καὶ τὴν τομὴν παραθέτομεν ἐνταῦθα εἰς τὴν εἰκόνα 9), ἔχον ἐν τῷ μέσῳ τυμβοειδές κτιστὸν ὕψωμα καὶ ἐντὸς αὐτοῦ μαρμάρινον λαρνακίδιον περιέχον ὑαλίνην φιάλην διασφύζουσαν κατὰ τὸν πυθμένα αὐτῆς ἐρυθρωπὴν πυκτὴν οὐσίαν, οἷονεὶ ἀπεξηραμένον αἷμα.

Τὸ κάτωθεν τῆς ἁγίας Τραπεζῆς κτίσμα τοῦτο εὐρίσκεται,

Εἰκ. 9.—Κάτωσις καὶ τομὴ τοῦ ἀνευρεθέντος σταυροειδοῦς κτίσματος ὑπὸ τὸ δάπεδον τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου.

ὡς δύναται τις νὰ διακρίνη ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς Κρύπτης (εἰκ. 5), πρὸ τοῦ Κιβωρίου αὐτῆς (εἰκ. 6), ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ Κιβώριον τῆς Κρύπτης ἐδεικνύετο ὡς τὸ κινκίδωμα τοῦ πρὸ τοῦ κάτωθεν τῆς ἁγίας Τραπεζῆς πιστευομένου Τάφου τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Καὶ οὕτως ἐξηγεῖται ἡ ἀσάφεια τῶν πηγῶν περὶ τῆς ὑπάρξεως λειψάνου τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ὡς τοιοῦτον πιστευομένου πιθानώτατα κατὰ τὴν κτίσιν τοῦ Ναοῦ τοῦ

αἵματος τοῦ χυθέντος ἐκ τῶν πληγῶν τοῦ μάρτυρος καὶ διαφυλαχθέντος ὑπὸ τοῦ πιστοῦ δούλου τοῦ Δημητρίου Λούπου, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω. Τὸ αἷμα δὲ τοῦτο τοῦ μάρτυρος ἐτέθη κατὰ τὴν καθιέρωσιν τοῦ Ναοῦ ὑπὸ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν ὡς τὸ τιμαλφέστατον ἱερὸν λείψανον, δι' οὗ ἔμελλον νὰ γίνουν τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀνεγειρομένου μεγάλου Ναοῦ.

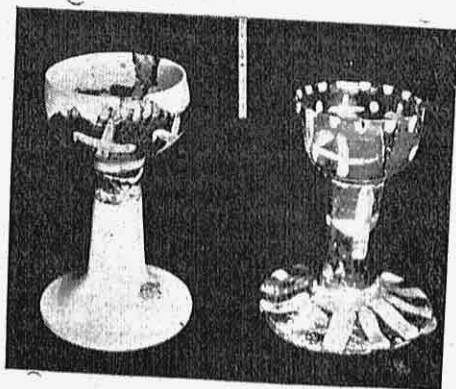
Ὁ γνήσιος ἄρα τάφος τοῦ ἁγίου Δημητρίου εἶνε αὐτὴ ἡ ἁγία Τράπεζα τοῦ Ναοῦ, τὸ ἱερώτατον κεντρικὸν σημεῖον αὐτοῦ, τὸ ἀληθὲς Μαρτύριον (confessio), μεθ' οὗ συνδέεται καὶ ἡ καταγωγή τῆς Κρύπτης, ἣτις ἀποτελεῖ—ὅπως καὶ εἰς ἄλλους μεγάλους χριστιανικοὺς Ναοὺς—ἴδιον κτίσμα ὑπὸ τὸ ὑψηλότερον κείμενον ἱερὸν βῆμα, ὅπερ ἀνέκαθεν ἐξελαμβάνετο ὡς ὑπόγειος εἴσοδος εἰς τὸν τάφον τοῦ μάρτυρος.

Ἡ τέχνη καὶ τὸ εἶδος τοῦ διακόσμου τοῦ πρὸ τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς Κιβωρίου τῆς Κρύπτης, τοῦ δεικνυομένου ὡς κη-κλιδώματος ἢ προθαλάμου τοῦ Τάφου, ὅπου πιθανώτατα εἶχον ἐναποτεθῇ αἱ μαρτυρούμεναι ψηφιδῶται εἰκόνες τοῦ ἁγίου, ἀνάγονται εἰς τὰ τέλη τοῦ Δ' ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' μ. Χ. αἰῶνος (θεοδοσιανὰ κιονόκρανα, ταινία μὲ φύλλα δάφνης, ἀνθέμια καὶ φύλλα ἀκάνθου, ἀνάγλυφον βάθρον καὶ θωράκια μὲ γλυφὰς καὶ ἀρχαιοπρεπεῖς ἀναγλύφους σταυροὺς) καὶ εἶναι ἀσφαλῆ μαρτύρια τῆς ἐποχῆς τῆς κατασκευῆς του, ἥτοι τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος, ὅτε συμπίπτει καὶ ἡ ἀνίδρυσις τοῦ πρώτου Ναοῦ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου.

Ἦδη τὰλλα δύο σημεῖα, τὰ δεικνυόμενα κατὰ καιροὺς ὡς Τάφος τοῦ ἁγίου Δημητρίου δύνανται εὐκολώτερον νὰ ἐρμηνευθῶσιν. Ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ Ζ' αἰῶνος ἐγένετο ἡ καῦσις Κιβωρίου τινὸς κατὰ τὰς ἀρχαίας πηγάς, ἐν τῇ περιγραφῇ δὲ τῆς ἀνιδρύσεως του τονίζεται ἡ φράσις «ἐξ ὧν (δωρεῶν) κατεσκευάσθη τὸ περικαλλὲς τοῦτο καὶ νῦν φαινόμενον ἔργον», ὅπερ δύναται νὰ νοηθῇ καὶ ὡς κατασκευὴ τὸ πρῶτον τοῦ «πρὸς τοῖς λαοῖς πλευροῖς» ἐξαγωνικοῦ Κιβωρίου τοῦ ἐπάνω Ναοῦ, κατὰ τὸ πρότυπον πάντως τοῦ Κιβωρίου τῆς Κρύπτης, καὶ νὰ θεωρηθῇ τότε τὸ ἐπάνω Κιβώριον ὡς ἀπλοῦν *Προσκυνητᾶριον*, ὅπερ ὁμως μετὰ ταῦτα συνεχέετο πρὸς τὸν τάφον ἡ μάρτυρος.

Ἡ μεταξὺ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ δευτέρου Ναοῦ κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν (τῷ 904 μ. Χ.) παρατηρουμένη ἔτι μεγαλυτέρα σύγχισις εἰς τὰς παραδόσεις περὶ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἴσως τοῦ Ι' αἰῶνος ἐμφανίσεως τοῦ μύρου, ὅπερ ἐπιστεύθη ὅτι ἐξε-

πήγαζεν ἀπὸ τῶν πληγῶν τοῦ τότε μόλις πιστευομένου ὡς ὑπάρχοντος ἱεροῦ λειψάνου τοῦ μάρτυρος. Ἀπὸ τοῦ ἱ' αἰῶνος ὡς τάφος τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐτιμᾶτο καὶ πάλιν τὸ καταλλήλως διασκευασθὲν παλαιὸν Κιβώριον τῆς Κρύπτης τοῦ Ναοῦ (παρατηροῦνται μεταβολαί τινες καὶ προσθήκαι εἰς τὰ θωράκια τοῦ Κιβωρίου), ὅπου μετέβαινον οἱ πιστοὶ διὰ τὸ μύρον. Εἰς τὰς ἐνεργηθείσας περὶ τὸν χώρον τοῦτον ἀνασκαφὰς ἀνευρέθησαν, ἐκτὸς τοῦ πλήθους τεμαχίων μω-

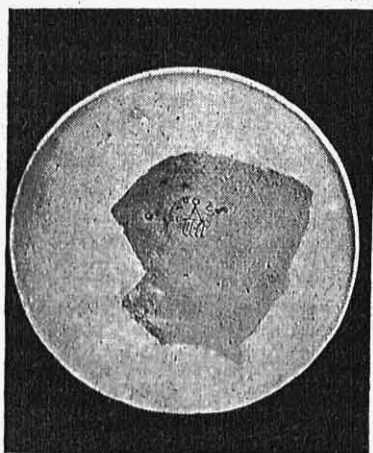
Εἰκ. 10.—Βυζαντινὰ ἀγγεῖα εἰς σχῆμα δισκοποτήρου, πύθ. τὰ λεγόμενα «κουτρούβια», δι' ὧν ἐλάμβανον οἱ πιστοὶ τὸ μύρον ἐκ τοῦ Τάφου τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

σαϊκῶν, τοιχογραφιῶν καὶ μαρμαρίνων διακοσμητικῶν μελῶν μετ' ἀναγλύφων — ὡς εἶνε ἡ ἐν ἀρχῇ τοῦ ἄρθρου τούτου τεθεῖσα εἰκὼν — καὶ πλήθος τεμαχίων ἐξ ἀγγείων τῶν ἐσχάτων βυζαντινῶν χρόνων χρησιμοποιουμένων προφανῶς διὰ τὸ μύρον. Τὰ σχήματα τῶν ἀνευρεθέντων καὶ συλλεγμένων ἤδη βυζαντινῶν τούτων ἀγγείων εἶνε διάφορα· ἄλλα ἔχουν σχῆμα δισκοποτήρου με κίτρινην ἢ κυανὴν γάνωσιν καὶ σταυροὺς (εἰκ. 10) καὶ εἶνε ἴσως τὰ ὑπὸ τῶν βυζαντινῶν λεγόμενα «ἐγχωρίως κουτρούβια», δι' ὧν οἱ πιστοὶ ἐλάμβανον τὸ μύρον ἐκ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου, ἄλλα δὲ ἀπλᾶ κίτρινα πινάκια μετ' ὁμόγραφον «ὁ ἅγιος Δημήτριος» ἐν τῷ μέσῳ (εἰκ. 11). Ὅτι τέλος ἀπὸ τοῦ ἱ' αἰῶνος μέχρι τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας ὁ χώρος οὗτος ἐλατρεῦετο ὡς τάφος τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦτον ἐβέβηλουν ἐκάστοτε οἱ βάρβαροι κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς των καὶ

τὰς ἀλώσεις τῆς πόλεως μαρτυρεῖ ἡ κατάστασις αὐτοῦ· κιονόκρανα τινὰ τοῦ Κιβωρίου καὶ τὰ θωράκια τῶν ἐκατέρωθεν αὐτοῦ λαρνάκων φαίνονται διὰ πελέκεων τεθραυσμένα (πρβλ. εἰκ. 6), ἐπομένως εἰς τὸ Κιβώριον τοῦτο τῆς Κρύπτης πρέπει ν' ἀποδώσωμεν τὰ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου καὶ τοῦ Ἰω. Ἀναγνώστου, ὡς γενόμενα κατὰ τὰς ἀλώσεις τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμανῶν (1118) καὶ τῶν Τούρκων (1430) ὅτε «οἱ βάρβαροι ἐμπειπαικότες μετὰ πελέκεων κατέκοψαν τὸν πέριξ τοῦ τάφου τοῦ ἁγίου ἐπιπολάζοντα κόσμον».

Κατὰ τὴν ἀλῶσιν τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων τὰ νομιζόμενα λείψανα ἢ τὰς εἰκόνας τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἀπέθεσαν ἴσως οἱ χριστιανοὶ εἰς τὸ παλαιὸν Βαπτιστήριον τοῦ Ναοῦ, τὸ μεταβληθὲν πιθανώτατα κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους εἰς Σκευοφυλάκιον — τὰς ἐν ἀρχῇ δηλ. περιγραφείσας σκοτεινὰς αἰθούσας, ἔνθα δεικνύεται σήμερον ὁ Τάφος τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

Οἱ Τοῦρκοι, ὅτε τῷ 1493 μετέβαλον τὸν Ναὸν εἰς Τζαμίον, ἐξηκολούθησαν νὰ θεωρῶσιν ὡς τάφον τοῦ ἁγίου Δημητρίου τὸν καὶ σήμερον δεικνυόμενον θάλαμον, οὗτω δὲ παρεδόθη μέχρις ἡμῶν οὗτος ὡς ὁ τάφος τοῦ ἁγίου Δημητρίου.

Εἰκ. 11.—Βυζαντινὸν πινάκιον (συμπληρωμένον) ἔχον ἐν τῷ μέσῳ τὸ μονόγραμμα «ὁ ἅγιος Δημήτριος».

ΓΕΩΡΓ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

*Εφορος τῶν Βυζαντινῶν μνημείων.